

הלכות בין אדם לחבירו בעיזון

גניבת דעת

מכון לנדור - חורף תשע"ג

1. לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא תִחַשְׁבוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ

ויקרא יט"א

The Torah includes a prohibition of 'stealing'

2. וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם כַּדָּבָר הַזֶּה לְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יָבֵאוּ לְמִשְׁפַּט אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיִּגְנֹב אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל

שמואל ב טו"ו

In the story of Avshalom the verse uses the expression 'geneivat lev' - stealing the heart - i.e. deception and trickery

3. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרָמִי עַל־בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא

בראשית לא"כ

We also see this in the story of Ya'akov and Lavan - Ya'akov tricked Lavan - he 'stole his heart' (See the previous shiur on emet and sheker as to whether Ya'akov was justified in acting in this way)

4. שבעה גנבין הם - הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו.....

מכילתא משפטים פ' יג

Chazal coin the phrase 'geneivat da'at' and teach that deception is the worst of all theft!

5. בפרשת קדושים כתוב (ויקרא יט"א) לא תגנבו וכבר בארנו למעלה (ל"ח קנד) שבממון הכתוב מדבר..... ותניא בתוספתא דבבא קמא (ג"ג) שלשה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, מרבה לו בתקרובת ויודע שאינו מקבלו ומסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל.... ותנן במסכת סוטה (ט"ב) לפי שגנב אבשלום שלש גנבות לב אביו ולב בית דין ולב כל ישראל נתקעו בו שלשה שבטים שנאמר (שמואל ב' יח"ד) ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום, וגונב דעת הבריות נקרא גנב שנאמר (שמואל ב' טו"ו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל

ספר מצוות גדול לאוין סימן קנה

Smag (Sefer Mitzvot Gadol) brings Geneivat Da'at in his list of Torah mitzvot as part of the mitzvah not to steal generally

6. שלא לגנוב ממון דכתיב (ויקרא י"ט) לא תגנבו, ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור ואפילו דעתו של עכו"ם אסור

ספר מצוות קטן מצוה רסב

Smak (Sefer Mitzvot Katan) understands Geneivat Da'at as a rabbinic mitzvah

7. יא.....וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר אפילו לנכרי כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף על פי שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו והרי זה כגונב ממנו ממון ואסור מן התורה כמו שיתבאר בהלכות גזלה: יב ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מדברי סופרים כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אפילו במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילן ואינו עושה אסור מפני שמחזיקים לו טובה בחנם

שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יא-ב

Shulchan Aruch HaRav rules that only Geneivat Da'at which causes financial loss is an issur Torah

8. מתני' שולח אדם ירך לעובד כוכבים שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר

משנה חולין צג:

The Mishna in Chulin deals with the question of when it is allowed to sell meat to a non-Jew and says that this is allowed only if it is clear that the gid hanashe has not been removed i.e. that the meat is not kosher. Q - but why should we care if he thinks that it is kosher? Does it make any difference to him? The Gemara starts by suggesting that our concern is that the meat may be sold on to a Jew, but goes onto a different explanation

9. גמ' משום דקא גניב ליה לדעתיה דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים. תניא היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני א"כ הודיעו (רש"י - מפני שגונב לנו להחזיק לו טובה חס). ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר. איני? והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני! אודועי אודעיה. ואיבעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה. ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעוהו ואם יש שם חבר עיר מותר (רש"י - דגדול כבוד סבריות). ת"ר לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים - א' מפני שמתעוהו וא' מפני הסכנה. ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה. ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחין ונכנסו מצאה שהיא של יין וחנק את עצמו

גמרא חולין צג - צד.

The Gemara explains that the concern here is 'geneivat da'at' i.e. it would be a deception on our part to allow the non-Jew to believe that the meat was kosher, even though he can eat any meat that he wants. He may consider kosher meat to be superior and therefore it would be assur to mislead him in this regard. The Gemara gives other examples of geneivat da'at:-

- (i) pressing someone to come for a meal when you know that will say no
- (ii) opening a new bottle of wine where the guest thinks that you are doing it especially for him, but really you have to open it anyway.
- (iii) offering things that you don't really have to people you know will refuse
- (iv) walking into a shiva house with what looks like a bottle of wine but which is really full of water
- (v) selling a shoe made of leather which you say is from a shechted healthy animal but which really came from a sick animal which died
- (vi) selling a barrel of oil which is in fact wine with only a thin layer of oil on the top

It is clear that the issur applies to non-Jews too, but why? The passuk says clearly 'ish beamito' which sounds like Jews only!

10. ואיסור גניבת דעתו של נכרי כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות ז"ל שהוא איסור תורה דנפקא לך מדכתיב לא תגנבו ולא תכחשו וגו', וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו דממעט גוי, ההיא אדלא תכחשו ולא תשקרו קאי, ובמקום שאין חילול השם בדבר, ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהיבין אנחתא בלא תגנבו.

חידושי הריטב"א חולין צד.

The Ritva points out that the word 'amito' only qualifies the last part of the passuk - one of his proofs is from the notes of the passuk. N.B. we see here that the notes are used to interpret mitzvot min haTorah from the pesukim!

11. היכי מכרזינן? אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישראל לבני חילא. ולימא נפל טריפתא לבני חילא. לא זבני! והא קמטעי להו! אינהו הוא דקמטעו נפשיהו. כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוה קא אתו לסיכרא. פגעו אהדדי. הוא סבר לאפיה הוא דקאתו. אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי! א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן. א"ל רבא מ"ט אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה? א"ל והא קא מטעינן ליה! איהו הוא דקא מטעי נפשיה

חולין צד:

The gemara relates various incidents where 'people are fooling themselves'

12. אינהו הוא דקא מטעו אנפשיהו. דלא משיילי אי טרפה אי כשרה וכאי דקתני לעיל מפני שמטעכו צמוכר לו בחזקת שחוטכ וכן הפותח חציות המכורות לחנוני דאומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב דעת איהו הוא דמטעי אנפשיה. אחרי שאנו לא אמרנו לו לקראתך ילאנו

רשי שם

Rashi's understanding is that if you say nothing and they jump to conclusions on their own, this would be muttar

13. אינהו דקא מטעהו אנפשיהו לכך נראה דהתם בסתם ואסור משום שאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני אבל הכא איבעי להו לאסוקי אדעתיהו דטרפה היא ומר זוטרא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם

תוס' שם

Tosafot rules that sometimes you can be tricking someone by staying silent, if it is reasonable for them to come to the conclusion that they reach

14. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי

רמבם משנה תורה דעות ב'ו

The Rambam brings a halacha of 'echad belev v'echad bepeh' - a person must be honest and not hypocritical, and he goes on to talk about geneivat da'at. This is clearly not restricted to money issues

15. אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור

רמבם משנה תורה מכירה יח"א

The Rambam separately rules the halacha of honesty in business and the obligation to inform a buyer - Jew or non-Jew of any defect in the goods being sold

16. אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטא. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור ואם הוא דבר דאי בעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו, ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכח סעיף ו

The Shulchan Aruch rules like Tosafot. If a person comes to unreasonable conclusions, they are considered to be 'fooling themselves' and we have no responsibility for their assumptions

17. כיוצא בו, רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם: רוצח אני, אמרו לו: אף על פי כן - יקבל מהם....

משנה שביעית י"ח

If the residents of an city of refuge come out to honour a visitor, he must tell them if he is a murderer. If they still wish to honour him, so be it

18. בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזיל לאתר ואינן מוקרין ליה בגין תרתיי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכם

ירושלמי שם הל' ג

Similarly, if people honour someone as a talmid chacham, he must correct them if he is not a great as people think, otherwise it will be geneivat da'at

19. וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (ספורנו - אפילו בדברים וגניבת דעת

ויקרא כה"ז

The Torah includes a separate issur of 'ona'ah'. Seforno on the passuk says that this specifically includes geneivat da'at

20. קפ"ד החלק השביעי - מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין צד.) אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש

שערי תשובה לרבינו יונה שער ג סי' קפ"ד

Rabbeinu Yona explains that deception through speech is worse than other theft since it goes to the foundation of the soul

21. וַיִּצְרָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָא מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה

בראשית פרק ב פסוק ז

Hashem breathed the soul into man

22. וברא ה' אלקים ית אדם עפרא מן ארעא ונפח באפוהי נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא

אונקלוס שם

Unkelos translates this as granting to human beings the power of speech

A] Practical Examples

1. Quality of Goods

- low quality goods for high prices
- low quality goods even for low prices - fake NIKE etc.
- faulty goods - is it obvious to the buyer?
- covering up faults -vs- showing things at their best

2. Advertising

- false or misleading information
- inflated "old price"
- "cheapest in town"
- "clearance sale"
- advertorials
- lying about low profits to keep prices high
- disclaimers and small print
- loss-leaders

3. Passive deceit

- silence is no defense
- selling 'seconds' as cheap 'bests'
- selling out of date produce
- getting a promotion when you're planning to resign
- enrolling in a school without meaning to stay on

4. Promises

- 'if your not totally satisfied, your money back!'

5. Gifts

- putting expensive labels on cheap gifts
- giving second hand gifts as new
- collecting for eg teacher and not contributing
- adding your name to a present
- cheap whisky in expensive bottles
- where gift is not from you - but n.b. what if they would prefer not to know
- is he fooling himself - 'flowers from the firm'

6. Pressing Invitations

- to eat; a ride from the wedding
- pressing -vs- politeness

7. False Kavod

- opening wine 'especially'
- giving someone a ride to the other side of town when you're going there anyway
- leftover drinks from the party
- "For you... a special discount!!"
- False excuses

8. Hypocrisy
- Pretending to be a tzaddek(et)/ talmid chacham
 - False greetings - insincerity -vs- politeness
 - A curse inside a blessing!
9. Prying
- Lying for the purposes of prying - 'tell me all about it, maybe I can help..'
10. Unfair advantages
- Jumping the queue because of an "emergency"
11. Cheating
- Cheating in tests; n.b. lifnei iver if you help cheaters
 - forging certificates and qualifications
 - 'embellishing' resumes

B] Some (possible) heterim

1. For Shalom
2. For their Kavod
 - not intention for your benefit
 - pressing talmid chacham to come to top table when you know he won't eat
3. Fooling himself?
 - if common sense tells that it wasn't done for him; not just distant possibility
 - giving away a non-kosher bottle of wine to a non-Jew and he thinks it may be kosher
 - popping in at a wedding when it's known that you work nearby
 - selling 'seconds' very cheap in a market - no need to say they are 'seconds'
 - they jump to false conclusions - 'thank you for davening for me'; inform unless it upsets
4. You would do it anyway

C] Doing Teshuva

- if they have not yet paid you back - inform them
- if they have paid you back - ask for mechila
- plus normal requirements עזיבת החטא, חרטה, וידוי, קבלה לעתיד
- even if shogeg - gave a fake bottle of whisky by mistake